

УДК 657. 6

Кулик Р. Р.,*кандидат економічних наук, доцент Тернопільського національного економічного університету*

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ АУДИТОРСЬКИХ ФІРМ

У статті аргументується доцільність і необхідність оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання аудиторськими фірмами. Розглядаються завдання аудиту фінансового стану і його особливості.

Ключові слова: фінансовий стан, аудит, суб'єкт господарювання, аудиторська фірма.

В статті аргументується целесообразность и необходимость оценки финансового состояния субъектов хозяйствования аудиторскими фирмами. Рассматриваются задачи аудита финансового состояния и его особенности.

Ключевые слова: финансовое состояние, аудит, субъект хозяйствования, аудиторская фирма.

Expedience and necessity of estimation of the financial state of subjects of menage auditing firms is argued in the article. Tasks the audit of the financial state and his feature are examined.

Key words: financial state, audit, subject of menage, auditing firm.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин підвищує відповідальність і самостійність підприємств та інших суб'єктів господарювання в підготовці та прийнятті управлінських рішень. Ефективність яких багато в чому залежить від об'єктивності, своєчасності та всебічності оцінювання наявного й очікуваного фінансового стану підприємства. Це, своєю чергою, важливо для розуміння вихідної точки, змін та прорахунку можливих варіантів дій, спрямованих на покращення ефективності функціонування суб'єктів господарювання. Адже фінансова система для них є чимось на зразок кровоносної системи організму і будь-який прорахунок та нестача засобів в одній сфері діяльності може порушити ефективність всієї системи господарювання підприємства та призвести не тільки до недоотримання прибутку, а й до збитковості його діяльності в цілому.

Саме тому оцінювання фінансового стану є однією з найважливіших заasad діяльності суб'єктів господарювання, оскільки надає інформацію сто-

совно того, на якій стадії розвитку знаходиться підприємство і які кроки необхідно здійснити для його подальшого ефективного функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання внесли вітчизняні вчені-економісти: Л. Д. Білик, Ф. Ф. Бутинець, І. В. Зятковський, В. М. Івахненко, Є. Є. Іонін, Л. А. Лахтіонова, В. О. Мец, Є. В. Мних, А. М. Поддєрьогін, В. В. Сопко, М. Г. Чумаченко, С. І. Шкарабан та ін.

Питання оцінки фінансового стану підприємств розглядалися в працях зарубіжних науковців і практиків, зокрема: М. І. Баканова, С. Б. Барнгольд, Д. Блейка, А. І. Гінзбурга, Б. Коласса, Е. А. Маркар'яна, М. Р. Метьюса, Д. Міддлтона, Е. Нікбахта, В. Д. Новодворського, Ж. Рішара, Р. С. Сайфуліна, Г. В. Савицької, Д. Стоуна, А. Дж. Стріклєнда, Е. Хелферта, А. Д. Шеремєта та ін.

Аналіз економічної літератури свідчить про наявність різноманітних тлумачень сутності фінансів суб'єктів господарювання, оцінювання їх фінансового положення і відсутності єдиної думки щодо групування та способу обчислення показників оцінки фінансового стану. Саме тому віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених, слід відзначити, що проблема удосконалення процесу оцінювання фінансового стану суб'єктів господарювання, в умовах стрімких ринкових перетворень, потребує подальшого науково-практичного дослідження і пошуку нових шляхів її вирішення.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аргументація доцільності, залучення аудиторських фірм до оцінювання стану фінансів суб'єктів господарювання, визначення основних завдань і особливостей аудиту фінансового стану підприємств.

Виклад основного матеріалу. Фінанси суб'єктів господарювання можна розглядати як об'єкт управління, що виявляється через множинну звітних і розрахункових показників, значення яких сприймаються суб'єктом управління як деяке інтегральне відображення стану матеріальних і грошових потоків за певний період часу. Посилюється ця проблема наявністю різноманіття цільових установок при досягненні того або іншого фінансового стану. Так, наприклад, метою може бути: "виживання"; уникнення банкрутства; лідерство серед конкурентів; максимізація "ціни" фірми; темпи зростання економічного потенціалу; зростання об'ємів виробництва і реалізації продукції; забезпечення рентабельності та ін. Пріоритетність тих або інших цілей по-різному пояснюється в рамках наявних теорій організації бізнесу, але у кожному конкретному випадку завжди є певна мета і робляться зусилля для її досягнення та використовуються різні технічні форми її реалізації. При цьому необхідно відзначити активну динаміку цих процесів. Усе це в цілому вимагає пошуку нових підходів до формування механізму оцінювання фінансового стану суб'єктів господарювання і вироблення оптимальних управлінських рішень.

Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є залучення аудиторських фірм до процесу оцінювання фінансового стану суб'єктів господарювання.

На користь такого підходу вказує низка вагомих аргументів:

- достатньо висока кваліфікація аудиторів;
- щорічне обов'язкове підвищення їх кваліфікації;
- можливість залучення різного роду висококваліфікованих спеціалістів;
- незалежність і конфіденційність в оцінці;
- висока мобільність;
- накопичений досвід у роботі з фінансовою звітністю;
- рівень відповідальності.
- "погляд із сторони".

Розглянемо більш детально кожний з вищеназваних аргументів.

1. Професійний рівень незалежного аудитора підтверджується відповідним сертифікатом, для отримання якого необхідно здати іспит на кваліфікаційну придатність. Обсяг іспиту охоплює практично усе коло питань господарської діяльності підприємств і включає в себе такі напрями знань: бухгалтерський та управлінський облік, основи фінансового управління, оподаткування, правові основи підприємницької діяльності, інформаційні системи бухгалтерського обліку, аудит і інші.

2. Аудитори зобов'язані, відповідно до нормативно-правових документів, щорічно проходити підвищення кваліфікації, яке завершується тестуванням на предмет кваліфікаційної придатності. Таким чином, практичний досвід підтримується постійним оновленням теоретичних знань.

3. Аудиторська фірма на договірних умовах має можливість залучати до перевірок висококваліфікованих вузькопрофільних спеціалістів (програмістів, технологів, маркетологів та інших фахівців), що значно підвищує результативність її роботи.

4. Кодекс етики аудитора передбачає, в першу чергу, дотримання принципу незалежності і конфіденційності, що є основою його професійної діяльності.

5. Аудиторська фірма має можливість надавати кваліфікаційну допомогу підприємствам у будь-який час, за власним бажанням клієнта.

6. Специфіка проведення аудиту, яка обумовлена Законом України "Про аудиторську діяльність", передбачає накопичення досвіду роботи із фінансовою звітністю суб'єктів господарювання.

7. Аудитор згідно із Законом України "Про аудиторську діяльність" несе обумовлену у договорі відповідальність (в тому числі і матеріальну) за наданні рекомендації та достовірність висновку. Так, наприклад, претензії третіх сторін (інвесторів), які стосувалися відшкодування збитків, понесених через невиявлення аудиторами випадків шахрайства, вже на початку 1990-х років почали завдавати великих неприємностей аудиторським фірмам. Зокрема, лише у 1992 році одна з найбільших аудиторських фірм світу "Ернст енд Янг" виплатила 400 млн. доларів як компенсації

за завдані збитки. Розрахунки свідчили, що фірми так званої “великої шістки” (шести найбільших на той час аудиторських фірм) витрачали на відшкодування за судовими позовами клієнтів і третіх осіб до 11% своїх доходів [4]. Для підприємств, які перевіряються, це позитивно, оскільки вони, таким чином, можуть покрити нанесені їм збитки, що неможливо, коли аналіз проводився самими працівниками суб’єкта господарювання.

Протягом 1990-93 років декілька великих національних аудиторських фірм США (“Левенталь і Хорват”, “Спайсер та Оппергейм”, “Паннелл, Керр і Форс-тер”) вимушені були піти на злиття з представниками “великої шістки” через занадто високі витрати на покриття судових позовів і проблеми з управлінням бізнесом.

8. Працівники аудиторської фірми не зацікнені на діяльності суб’єкта господарювання і мають можливість неупереджено (як стороння особа) проводити різного роду порівняльний аналіз і оцінювати дійсний фінансовий стан підприємства та його перспективи.

Основним завданнями аудиту фінансового стану суб’єкта господарювання є:

- оцінювання його ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу), забезпечення власними оборотними коштами;
- вивчення відповідності між коштами та джерелами, раціональності їх розміщення та ефективності використання;
- аналіз ділової активності суб’єкта господарювання та оцінка його становища на фінансовому ринку;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів;
- визначення причинно-наслідкових зв’язків між різними показниками виробничої, комерційної та фінансової діяльності і на основі цього оцінка виконання плану щодо надходження фінансових ресурсів та їх використання з позицій зміцнення фінансового стану суб’єкта господарювання;
- прогнозування можливих фінансових результатів, економічної рентабельності, виходячи з реальних умов господарської діяльності й наявності власних і залучених коштів, розробка моделей фінансового стану при різних варіантах використання ресурсів;
- розробка конкретних заходів, спрямованих на більш ефективне використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансового стану підприємства.

Варто зазначити, що завдання аудиту фінансового стану суб’єкта господарювання можуть змінюватися залежно від зацікавленості різних груп користувачів аналітичним матеріалом. Так, наприклад, акціонерів, що вклали свої кошти у власний капітал підприємства, цікавить стабільність його фінансового стану і такі ж прогнози на майбутнє. Окрім того, їх цікавить рентабельність підприємницької діяльності та політика керівництва щодо виплати дивідендів.

Кредитори, що зацікавлені в повноті та своєчасності погашення одер-

жаних підприємством позик, мінімізації своїх ризиків, диференціації відсоткових ставок, звертають увагу на питання кредитоспроможності суб'єкта господарювання.

Оцінку платоспроможності підприємства, перспектив його розвитку, рівня рентабельності проводять і фондові біржі, які купують і продають акції та облігації підприємства з метою одержання прибутку у вигляді курсової різниці. Відомо, що ціна на акції та облігації залежить від перспектив діяльності суб'єкта господарювання. Тому біржі вивчають й аналізують фінансовий стан підприємств, перспективи їх розвитку в майбутньому.

Податкові органи за даними звітності намагаються отримати відомості про результати діяльності суб'єкта господарювання, оцінити вплив окремих чинників на відхилення від прогнозованих, передбачуваних результатів, про структуру прибутку та його розподіл.

Варто зазначити характерну особливість аудиту фінансового стану, яка проявляється у відсутності єдиних нормативних документів щодо встановлення критеріїв ефективності при перевірці цього об'єкта. У сучасній економічній практиці прийнято використовувати низку фінансових показників, досить часто з різними методиками їх розрахунку, трактуванням та сферами використання. Саме ця особливість відрізняє аудит фінансового стану від аудиту інших об'єктів, оскільки при перевірці стану ведення бухгалтерського обліку та порядку складання фінансової звітності аудиторі використовують певні нормативні та законодавчі документи (положення (стандарти) бухгалтерського обліку, Закон України "Про бухгалтерський облік та звітність в Україні" та інші), а отже їм легше визначитись з недоліками та надати висновок щодо об'єкта, який перевіряється. Таким чином, при проведенні оцінювання фінансового стану суб'єкта господарювання збільшується вплив суб'єктивного чинника і підвищуються вимоги до професіоналізму тих, хто проводить такі дослідження. Тому, як зазначалося вище, залучення аудиторських фірм до процесу оцінювання фінансового стану суб'єкта господарювання з огляду на особливості професії аудитора мінімізує ризик впливу цього фактора.

Разом з тим, питання оцінювання і аналізу фінансового стану суб'єктів господарювання за допомогою аудиторських фірм є мало дослідженим і не використовується в практиці аудиторської діяльності України. Основною причиною цього є вузькість тлумачення українським законодавством суті аудиту. Так, у Законі "Про аудиторську діяльність" дається таке визначення: "аудит – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів". Отже, в основному, все зводиться до аудиту фінансової звітності, який є найпоширенішим ви-

дом аудиту в Україні, але він, здебільшого, обмежується резюмуванням недоліків у системі обліку та фінансовій звітності клієнта за минулий рік чи декілька років. Хоча від аудитора очікують також оцінки подій, які відбуваються після дати складання останнього балансу, висловлення думки про можливість безперервного функціонування підприємства, яке перевіряється протягом найближчого перспективного періоду, аналізу прогнозних фінансових показників.

Отже, аудит фінансового стану суб'єкта господарювання може бути самостійним видом аудиту або інтегрованим видом послуг (процедури незалежної оцінки фінансової інформації під час проведення фінансового, управлінського або екологічного аудиту). Метою такого аудиту є визначення сутності та змісту ділової активності клієнта, оцінка стану його бізнесу, фінансових перспектив і ефективності функціонування в майбутньому.

Особливу увагу при проведенні аудиту фінансового стану слід приділити отриманню доказів стосовно наявності у суб'єкта перевірки умов продовжувати власну діяльність, тобто дотримання такого принципу підготовки фінансової звітності як безперервність діяльності підприємства. Це пов'язано з тим, що однією з найбільш складних для аудитора є ситуація, коли після аудиторської перевірки та видачі позитивного висновку підприємство раптово зупиняє діяльність з причини ймовірності банкрутства. Така ситуація склалася із найбільшою американською енергетичною компанією "Енрон", яка, незважаючи на позитивний аудиторський висновок, у 2002 році стала банкрутом. Це, своєю чергою, призвело і до краху аудиторської фірми "Артур Андерсен", яка надала такий висновок.

Тому в Міжнародних стандартах аудиту цьому питанню виділено окремий стандарт (570 "Безперервність"), у якому зазначено, що плануючи та здійснюючи аудиторські процедури та оцінюючи їх результати, аудитор повинен розглянути відповідність використання управлінським персоналом при підготовці фінансових звітів припущення про безперервність діяльності підприємства.

Слід підкреслити, що в сучасних умовах одним із суттєвих факторів виконання вимоги щодо безперервності діяльності суб'єкта господарювання є правильність нарахування та сплати податкових зобов'язань, оскільки саме можливість застосування до підприємства штрафних санкцій за порушення податкового законодавства може викликати сумніви щодо його подальшого нормального функціонування.

Аргументом на користь залучення аудиторських фірм до оцінювання фінансового стану підприємств є також те, що у наших умовах господарювання не можна підходити буквально до аналізу їх фінансового стану, оскільки широко відомо, що суб'єкти господарювання не завжди відображають реальну картину фінансово-господарської діяльності у періодичній звітності, яка оприлюднюється. У більшості випадків метою такого

перекручення фінансової звітності є "оптимізація" (як правило, зменшення) оподаткування, що призводить до представлення нереальних даних. Аудиторська ж фірма перед оцінюванням фінансового стану суб'єкта господарювання має можливість і відповідний досвід пересвідчитися в достовірності й об'єктивності даних, відображених у звітності, і вже після такої перевірки приступити безпосередньо до процесу оцінювання.

Висновки. Усі вищеперераховані аргументи є актуальними і необхідними, але недостатніми для того, щоб широко залучати аудиторські фірми до оцінювання фінансового стану суб'єктів господарювання. Для такого розширення аудиторської діяльності необхідно внести чимало змін у нормативно-правову базу, яка регулює таку діяльність, а саме:

– по-перше, в Законі України "Про аудиторську діяльність" в частині визначення суті аудиту. Адже визначення, яке існує сьогодні, є досить вузьким, що стримує розвиток теорії і практики аудиту в Україні;

– по-друге, аудиторський висновок повинен містити в собі відповіді на питання: як використовуються ресурси підприємства, які воно несе витрати, та чи можливо запобігти необґрунтованим господарським операціям? Аудиторський висновок повинен включати розділ, у якому показуються результати оцінювання ефективності роботи підприємства. Окремо необхідно розробити рекомендації щодо покращення фінансового стану суб'єкта господарювання і надати кваліфікаційну організаційно-методичну допомогу персоналу у впровадженні цих заходів.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє дійти обґрунтованого висновку стосовно доцільності і необхідності залучення аудиторських фірм до питань оцінювання та аналізування фінансового стану суб'єктів господарювання з метою вироблення ними ефективної фінансової політики.

Література:

1. Пилипенко І. Національна система аудиту: проблеми становлення і розвитку / І. Пилипенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 3. – С. 5-12.
2. Фінанси підприємств: [Підручн. 6. вид. перероб. та доп.] / А. М. Поддєрогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк і ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
3. Методика фінансового аналізу [3-є изд., перераб. и доп.] / Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С., Негашев Е. В. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 208 с.
4. Тенденции на мировом рынке консалтинга и аудита. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ru/consulting/>. – Заголовок з екрана.